

KØBENHAVNS MUSEUM 2021

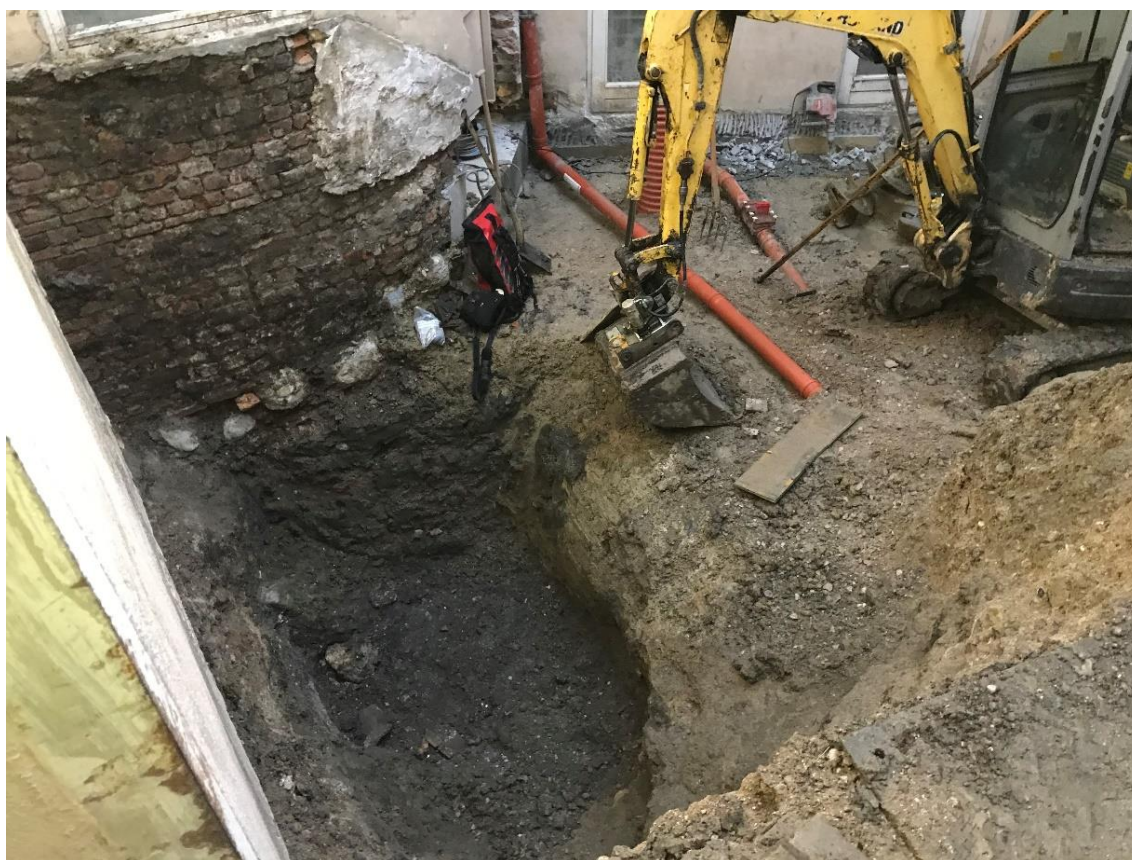
Skindergade 26

KBM 4910

Slots- og Kulturstyrelsens J.nr. 20/11869

Matrikel 15, Københavns sogn, Sokkelund Herred, Københavns Amt

Sted- og Sb-nummer: 020603-1384

Nikolai J. Fenger Pedersen, udgravningsleder

Københavns Museum

Stormgade 20

1555 København V

Telefon: +45 33 21 07 72

E-mail: kulturarv@kk.dk

Hjemmeside: www.copenhagen.dk

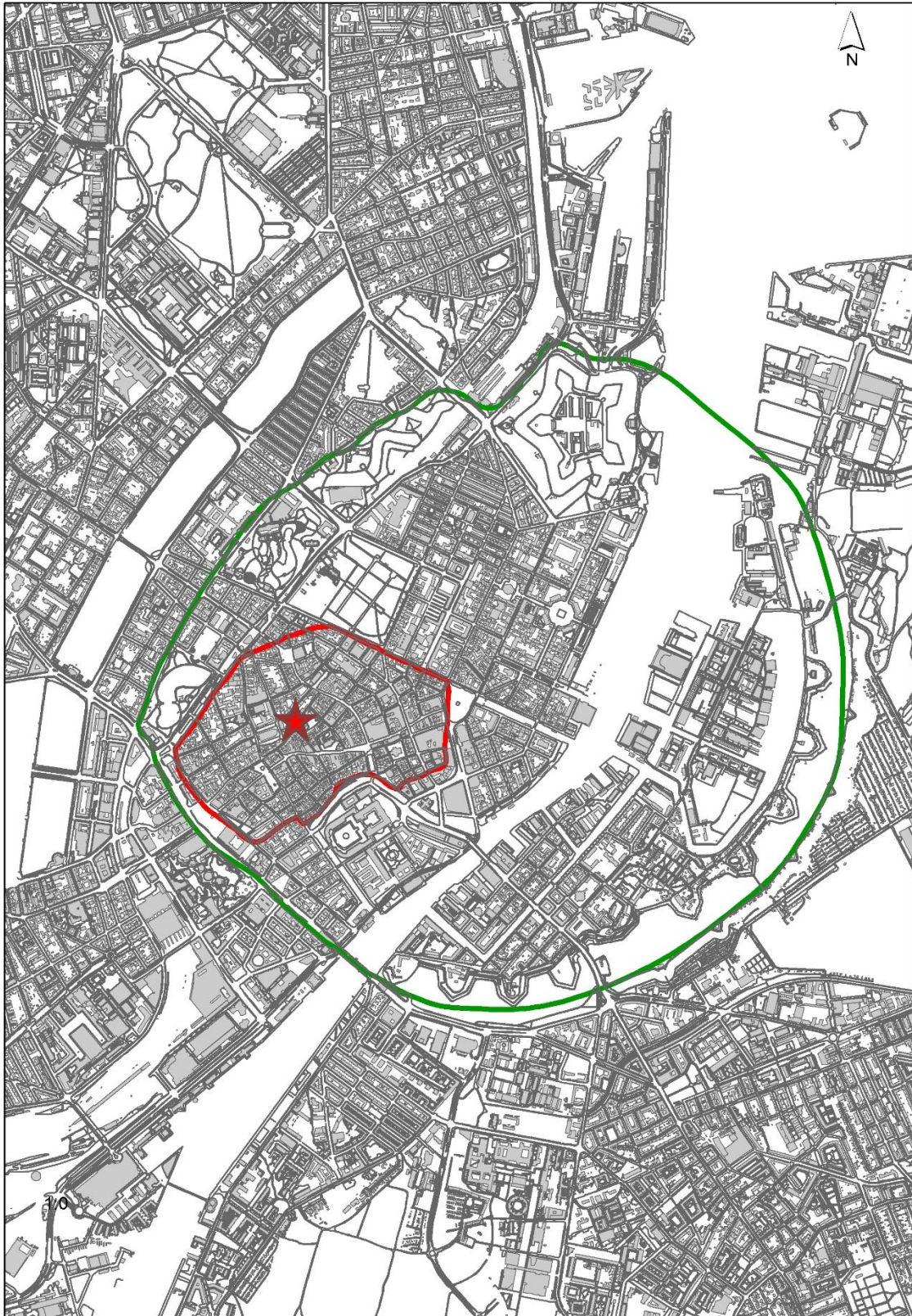
Forsidebillede: Udgravningen sidst på dagen 09-11-2020 efter den første registrering.
Fotograf: Nikolai Fenger Pedersen

© Københavns Museum 2020

Indholdsfortegnelse

1 Resumé	4
1.1.Dansk.....	4
1.2. Engelsk.....	4
2 Administrative data og udgravningsdata	6
3 Kulturhistorisk baggrund og potentiale	7
3.1. Arkæologisk potentiale og mål.....	12
4 Udgravningsmetode	12
5 Undersøgelsens resultater	13
5.1 Generelt om udgravningen.....	14
5.2 Brønden ST1001.....	15
5.3 Genstandsfund.....	16
5.4. Særlige anlæg.....	26
5.5 Lag fra middelalderen og datering fra vikingetiden.....	29
6 Sammenfatning	33
7 Lister	32
7.1 Anlægsliste.....	32
7.2 Tegningsliste.....	33
7.3 Prøveliste.....	33
7.4 Fundnumre.....	35
7.5 Fotoliste.....	36
8 Litteraturliste	39
8.1 Links.....	39
9 Bilag	39
9.1 Kulstof-14 prøver.....	39
9.2 Makrofossilprøver.....	39

Figur 1: Kort over København med markering af undersøgelsesområdet (rød prik). Den røde linje viser omfanget af middelalderbyen, mens den grønne linje viser byens volde i 1600-tallet.

1 Resumé

1.1 Dansk:

I forbindelse med en mindelige standsning af en udgravning i baggården til Skindergade 26, blev der konstateret rester af kulturlag og en firkantet brønd. Kulturlagene var delvis forstyrrede af moderne indgreb og brønden var lettere beskadiget af det igangværende arbejde, men det lykkedes at undersøge anlæggene før de blev dækket til igen. Brønden viste sig at indeholde rester af brændt materiale og omfattende mængder kakler fra en periode der kan spænde fra omkring 1540 til 1610. Det antages, at der enten er tale om en nedbrudt og kasseret kakkelovn, ødelagt under branden i 1728 eller rester fra kakkel-produktion. De omkringliggende kulturlag var forholdsvis forstyrrede af forskellige faser af aktivitet, men kunne de føres tilbage til minimum 1400-tallet ud fra fund af keramik. Ved udgravningen blev fundamentet til den nuværende bygning yderligere fritlagt, og det viste sig den er opført af genbrugte byggematerialer. Kulstof-14-prøver blev taget fra et lag over undergrunden og fra brøndfyldet. Prøven fra brønden bekræfter en datering af genstandene fra fylden til tiden omkring 1600 og fra det ældste lag var der trækul fra 1300-tallet og tiden lige efter år 1000.

1.2 English:

During an inspection of an excavation in the backyard of Skindergade 26, remains of cultural layers and a wooden well were discovered. The culture layers were partially disturbed by the construction work and the well was slightly damaged by the ongoing work. Despite the circumstances, a smaller investigation was carried out of the facilities before they were covered again. The well turned out to contain remains of burnt material and extensive amounts of oventiles from a period that ranged from around 1540 to 1610. It is assumed that it is either a broken down and discarded tile stove, destroyed during the fire in 1728 or remains from tile production. Even though a lot of activity had affected the structure of the surrounding cultural layers, they seemed to clearly show activity dating back to at least the 15th century from finds of pottery. During the excavation, the foundation of the current building was further exposed, and it turned out that it was built from recycled building materials. Carbon-14 samples were taken from a layer just above the subsoil and from the well fill. The sample from the well confirms the dating of the objects from the fill to the time around 1600 and from the oldest layer above the subsoil, charcoal was found from the 14th century and the late Viking age.

Arkæologiske perioder:

Vikingetid, middelalder, renæssance og nyere tid.

Anlæg og fund: *Kakler, keramik, fliser, tagsten, opfyldt brønd, kulturlag.*

Nøgleord:

Skindergade, kakler, brønd

2 Administrative data og udgravningsdata

Arbejdet i baggården blev først erkendt den 01-12-2020 af arkæologerne Klaus Sidenius Hvid og Nikolai Fenger Pedersen, da de ved et tilfælde kom forbi en container fyldt med jord. Da der ikke syntes at være gravet i andet end et omrodet brokkelag blev det aftalt med bygherre, at de selv ville melde det hvis de stødte på fund. Under en besigtigelse den 09-12-2020 blev det ved et besøg på lokaliteten af Nikolai Fenger Pedersen erkendt, at man havde nået intakte kulturlag, som stort set var fjernede. En umiddelbar registrering blev foretaget på dagen og det besluttedes efterfølgende at foretage en registrering, der blev startet 11-12-2020 og afsluttet samme dag. Deltager i feltarbejdet var Nikolai Fenger Pedersen som udgravningsleder, der tillige var beretningsansvarlig. Ved undersøgelsen blev der benyttet en gravemaskine, stillet til rådighed af bygherre.

Årsagen til undersøgelsen var, at man ved at fjerne brokkelag havde gravet ned til en kasseret træbrønd.

Undersøgelserne er bekostet af KFUK og KFUMs Hovedforening, ejendomsbestyrelsen som bygherre jf. Museumslovens § 26 stk. 2, 1. pkt. om arkæologiske undersøgelser i forbindelse med bygge- og anlægsarbejder.

Beretningen og al kommunikation med bygherre, Slots- og Kulturstyrelsen og andre interessenter forbundet med undersøgelsen er at finde i eDoc under administrativsag 2020-0894606.

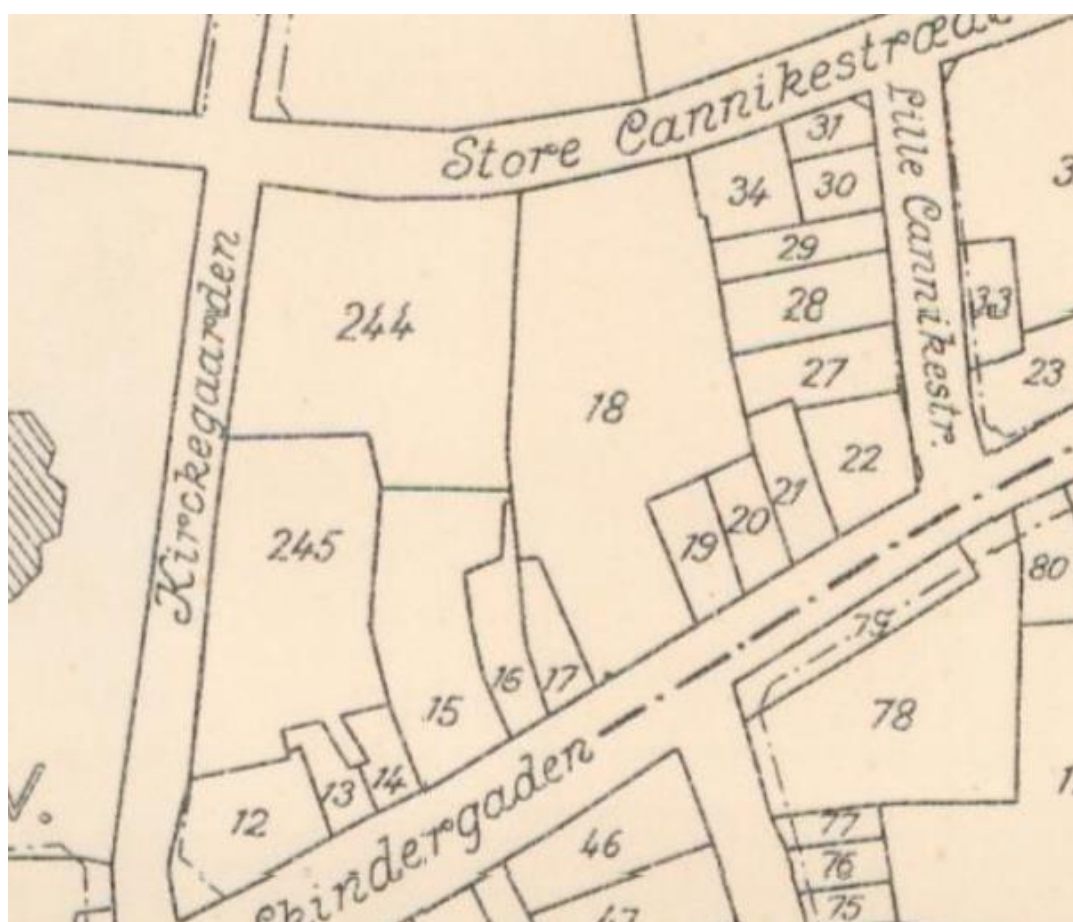
Originaldokumentation og genstandsmateriale opbevares hos Københavns Museum. En elektronisk kopi af beretningen sendes til bygherre og vil desuden blive gjort offentlig tilgængelig på Slots- og Kulturstyrelsens nationale online register, Fund og Fortidsminder.

KBM-nr. og Internt sagsnummer	KBM4910
Slots- og Kulturstyrelsens journalnr.	20/11869
Amt	Københavns Amt
Herred	Sokkelund Herred
Kommune	Københavns Kommune
Kvarter	Klædebo Kvarter
Sogn	Vor Frue, 9174
Periode for feltarbejde	09-12-2020 – 11-12-2020
Arkæologer	Nikolai Fenger Pedersen og Tina Rasmussen
Areal (m2)	10
Volumen (m3)	2
Koordinatsystem	DKTM 3
Højdesystem	DVR 90
X-koordinater	724710
Y-koordinater	6176228
Meter over havet	6.50 meter
Bygherre	KFUK og KFUMs Hovedforening, ejendomsbestyrelsen
Hovedentreprenør	

Tabel 2. Administrative data og udgravningsdata.

3 Kulturhistorisk baggrund og potentiale

Udgravningen blev foretaget i den gamle middelalderbykerne, ikke langt fra det middelalderlige Gråbrødre Kloster. Området har været præget af megen historisk aktivitet, som blandt andet flere brande, der har huseret i området. Udgravninger foretaget i begyndelsen af 1900-tallet på Gråbrødre Torv vidner om lergravning til fremstilling af mursten og kloster-aktivitet (topografisk arkiv, Københavns Museum). Området hvorpå indeværende udgravningen foregik antages at have været baggård for mindre bebyggelse ud mod Skindergade. Det er ikke kendt hvilket bygning der har stået på stedet, men der har nok været tale om en mellemstor bygning i bindingsværk. Matriklen, som ses på fig.2, der kendes fra 1689, var relativt stor, hvilket kan vidne om at området har været beboet af det velhavende borgerskab. Samme år tilhører matriklen en justitsråd Bendsen, som i kraft af sin titel kan have været velhavende.

Figur 2: Matrikelkort af H.U. Ramsing over matriklerne som de lå i 1689. Kortet er ikke fuldstændigt sikkert, men er rimeligt estimeret. Den pågældende matrikel er den der hedder 18 på kortet.

I forbindelse med branden i 1728 går al bebyggelse på området op i flammer og et grundmuret hus bliver opført relativt kort efter. Det ses på Geddes kort

over København fra 1761, fig. 3. I 1736 er ejeren af grunden Anna Margretha, enke af Arthur Wittmaack på det afbrændte hus' grund.¹

Figur 3: Kort fra 1761 over den pågældende bygning opført efter 1728, markeret med en stjerne. Bygningerne på matriklen ligger nogenlunde samme sted i dag.

I 1750 beskrives, at "Vaarhuset (beboelseshus) til består til gaden af 7 fag, 2 etager højt med kvist over 3 fag til alle fire sider grundmuret. Derunder er en lejekælder (beboelse) med stue samt køkken med åben og to kamre. Under porten er også en kælder opdelt i 2 dele. Derover er indkørsel ad en port på 2 fag. Fra gården er opgang til logementerne ad en stentrappe med jerngelænder som er ziret med messingknapper. ... resten er lejligheder og loftet er til malt og korn.

---

¹ Stadsarkivet. Ejendomsvurderinger. Syns- og taksationsforretninger over fast ejendom.

Sidehus: grundmuret på 16 fag, 2 loft højt med kvist over to fag. Grundmuret kælder under 11 fag, indrettet til fadekælder med behørig øl houge² Og tappekar. Ovenpå er ... beboelse og køkken med åben skorsten. Samt et bryggers med åben skorsten og en indmuret bryggerkedel på 14 tønders størrelse og behørigt komplet bryggerredskaber og en grundmuret hel Kølle. På loftet er kornloft... Et stort gårdrum, brolagt, hvori er 2 portioner fersk pumpevand og en portion springvand med to jernbeslagne kummer?³

I 1758 er ejeren af grunden Ole Jensen, der har en bryggergård på stedet.

I 1764 og 1766 er ejeren ligeledes Bryggeren Ole Jensen og ejendommen beskrives således:

1) Huset til gaden består af 7 fag grundmuret til alle sider, 2 etager højt med kvist til gaden over 3 fag og til gården over 2 fag, samt grundmuret kalder under hele bygningen. Nedgangen dertil er fra gården. 3 fag af kælderen er indrettet til TOBAKS Bord. Derved en stue på 2 fag med en bilæggerovn. Under porten 2 fag afdelt i midten. Til gården er et køkken med åben skorsten, hylder og reoler på væggen...Gården er brolagt med kampesten. Her findes en portion spring-vand, to portioner ferskvand og en brønd, alle med behørige opstander og pumperedskab.⁴

Kortet på fig. 5 viser en brønd på grunden, men det er ikke den der fandtes ved udgravningen, da denne brønd ligger en mindre afstand fra den fundne brønd.

I 1796 er ejeren Christian Frederich Petri, men bebyggelsen på matriklen har ikke ændret sig særligt og beskrives således:

Forhusets kælder: 1 panelleret og malet stue med to faste skabe, 1 en-etages vindovn. En "Potik" (butik) til gaden. Til gården et kammer og et køkken med åben skorsten samt et fast skab indrettet til slagbænk. Retterbord, hylder og rækker. Derved er en kælder på 2 fag samt opgang til gården. Under porten er en kælder i to dele.

I gården, brolagt, en portion ferskt vand med et stort kar med jernbånd, og opstander med pumperedskaber.

I 1880 er Ejeren grosserer Goldschmidt og grunden beskrives således:

I. Forbygning mod Skindergade med tilstødende sidebygning til venstre. Grundmur 4 etager, 5 fag. Kælderen: nedgang fra gaden til en lejlighed på 3

---

² Ordnet: Muligvis haug-> hov: beholder af træ; trug, kar

³ Stadsarkivet. Ejendomsvurderinger. Syns- og taksationsforretninger over fast ejendom.

⁴ Stadsarkivet. Ejendomsvurderinger. Syns- og taksationsforretninger over fast ejendom.

værelser. Køkken med komfur og åben skorsten. I resten af kælderen er brænde – og vaskekælder. Sidebygninger er på 10 fag – sammenbyggede.

Gården: brolagt, 3 retirader, der er en lille have.

Den arkivalsk gennemgang er foretaget af etnolog Inger Wiene fra Københavns Museum. Af den brolægning der nævnes, er der ikke fundet rester af, ved udgravningen.

Det nye hus på grunden fik ikke lov at stå så længe. I 1807 går det op i brand under englændernes bombardement af byen, da hele karreen og blandt andet også Vor Frue Kirke brænder. Et nyt hus opføres i 1812-1813⁵. I den forbindelse kan dele af fundamentet ud mod gaden være genbrugt, men lader ikke til at være sket mod baggården, hvor et omfattende brokkelag SD1010 lå. Man respekterer stadig de gamle matrikler og husets port ind mod baggården.

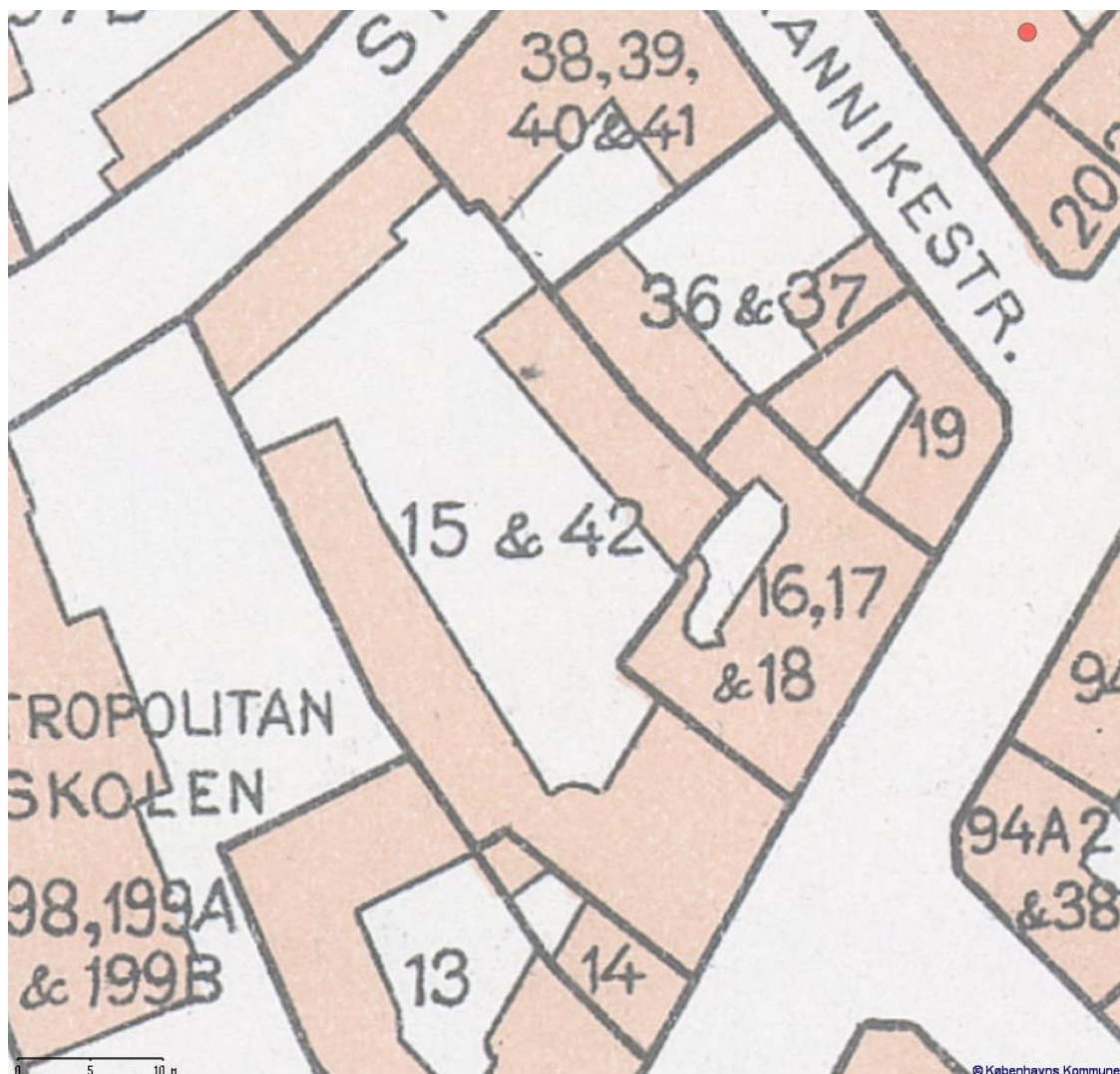

Figur 4: Matrikelkort fra 1757, hvor pågældende matrikel hedder 15 og tilhører en Jens Jensen. Forhusets bagmur mod baggården strækker sig ca. en meter længere ind i baggården end den gør nu.

⁵ OIS – Den Offentlige Informationsserver.

Figur 5: Kort over matriklen i 1800, kort før huset brænder under Københavns Bombardement. Kortet er spændende, da det viser brønde i området, i form af mindre cirkler. På pågældende matrikel, 15, er der ingen brønde hvor vores lå. Bygningen ligger også omtrent ovenpå hvor den lå, hvilket stemmer overens med, at brønden var opfyldt før 1728. Læg mærke til porten gennem bygningen, der ikke har ændret placering efter husets brand.

Figur 6: Matriklen har ikke ændret sig meget efter sidste brand og bygningerne opføres nærmest ovenpå de gamle. Det nye hus får dog en runding i hjørnet i baggården og muren mod baggården, der går parallelt med Skindergade skubbes ca. en meter ind, så huset bliver mindre bredt. Det er uklart hvorfor man ikke ønsker at bygge på eksisterende fundament, men det kan have været af bindingsværk, som var meget normalt for bebyggelse mod baggården efter 1728.

3.1 Arkæologisk potentiale og mål:

Formålet med undersøgelsen var at registrere de fritlagte anlæg inden de igen blev dækket til. Områdets potentiale for arkæologiske fund var på forhånd stort, da lokaliteten findes i den middelalderlige bykerne. Det er bekendt fra diverse breve i *Københavns Diplomatarium* og de arkæologiske rester af det nærværende Gråbrødre Kloster, at der i området har været meget aktivitet i middelalderen. Ud fra museets eget Topografiske arkiv findes der ingen data fra den pågældende matrikel. Forundersøgelsen er dermed meget interessant, da vi får et udsnit af et indblik i en karré, der har ligget på stedet siden senest 1300-tallet, og undersøgelsen ville dermed kunne bidrage med ny viden om aktiviteter og anvendelse af byen i dens ældste faser.

4 Udgravningsmetode

Det arkæologiske arbejde bestod i en oprensning og delvis udgravning af en brønd (ST1001) i en dyb grøft (ZT1005) og flere kulturlag i en stor nedgravning (ZT1002). Grøften var gravet før arkæologernes ankomst af en gravemaskine med rabatskovle afvekslende størrelse. Grøften målte 3.90 m i længden, med mindre variationer, langs fundamentet til huset mod baggården der løb NØ-SV. Grøften var 2.20 m bred og 1.50 meter dyb. Brønden blev i første omgang hurtigt registreret den 09-12-2020, efter arkæologen havde lukket udgravningen og grøften (ZT1005), som derefter blev dækket til igen med grus. Efter et møde på museet, blev der besluttet at genåbne grøften og foretage yderligere undersøgelse og prøvetagning i lyset af resultaterne fra første omgang, der havde været væsentlig rigere end forventet, ikke mindst på grund af anlæggets karakter som brønd og dets fundrige fyld. Under et besøg på udgravningen 10-12-2020 af Nikolai F. P. og arkæologisk sagsbehandler Tina Villumsen blev der med bygherre holdt møde om den umiddelbare plan for en genåbning af grøften. Grøften genåbnedes d.11-12-2020 og tømtes så vidt muligt for grus, hvor brønden lå.

Stratigrafier blev fotodokumenteret og tegnet på det sted hvor brønden (ST1001) var synlig. I forbindelse med den arkæologiske dokumentation var det kun arkæologen og maskinføreren der var på feltet, samt af og til nysgerrige i området. Fra brønden er medtaget fund, mest kakler, fliser og keramik, der blev hastigt pakket ned i poser og ikke kikket meget nærmere på før fundvask. Metaldetektor blev kort anvendt den 11-12-2020, men omstændighederne var ikke ideelle for detektorbrug. Fra forskellige lag, især fra brønden blev udtaget jordprøver til naturvidenskabelige analyser. Alle lag og anlæg blev fotodokumenteret, både d. 09-12-2020 og d.11-12-2020. Med håndboring er taget prøver fra brønden i op til én meters dybde fra bunden af feltet.

Grøfterne blev målt ind manuelt med tommestok. Senere er der ud fra grundplaner af bygningen og indmålinger udført et situationskort med beskrivelser, (Tegning 2). Alle anlæg har ved opmålingen fået allokeret et unikt identifikationsnummer, begyndende med tallet 1000. Informationerne kunne derefter importeres til IntraSIS⁶ og museets egen database.

---

⁶ IntraSIS Explorer systemet er udviklet af det svenske kulturministerium og benyttes i forbindelse med indsamling, relatering, strukturering samt arkivering af data.

5 Undersøgelsens resultater

5.1 Generelt om udgravningen

Under den første udgravning den 09-12-2020 blev brønden (ST) fritlagt og dokumenteret. Der blev taget nogle prøver og indsamlet ca. 4 poser med kakler, keramik og fliser. Vingeteglg og murstensfragmenter blev ikke hjemtaget.

Den 11-12-2020, ved den anden fase af udgravningen, var dokumentationen langt mere nøje, men stadig præget af tidspres, resultaterne var dog interessante. Det viste sig, at muren til den nuværende bygning fra 1812-13 meget tydeligt var opført af genbrugte mursten. Det samme kan ses i andre bygninger i området der blev genopført efter branden som eksempelvis i baghuset til Store Kannikestræde 19.

Figur 7: Billede af fundamentet til nuværende bygning fra 1812-13. Man se på murstenene, at de findes i mange forskellige størrelser og fragmenteringsgrader. I fundamenterne er det ikke så vigtigt, at muren

er pæn og homogen i muring. De gode, nye sten spares til det øvre murværk, over jorden. I tiden efter byens brande var der ofte stor mangel på byggematerialer, så man brugte hvad man kunne tage fra de ældre huse. Læg mærke til hvordan muren nærmest synker ned oven på brønden, hvis fyld er meget blødt. Det skulle efter sigende ikke være et problem for bygningens stabilitet eller sikkerheden. I øvre del af billedet ses grænsen mellem baggårdsniveauet og den dybe nedgravning. I Bunden kan man ane brønden, ved målestokken.

5.2 Brønden ST1001

Den gamle brønd viste sig at ligge under et funderingslag (SD1013) af ler og lidt brokker som var lagt under fundamentet til nuværende bygning, men det kan ikke afvises, at det kan stamme fra den forrige bygning på stedet. Det er en type af lag man ofte ser under fundamentet til bygninger opført efter ca. 1700 og det viste sig eksempelvis også under 1700-tals bygninger på udgravningerne ved Ny Østergade, KBM4332.

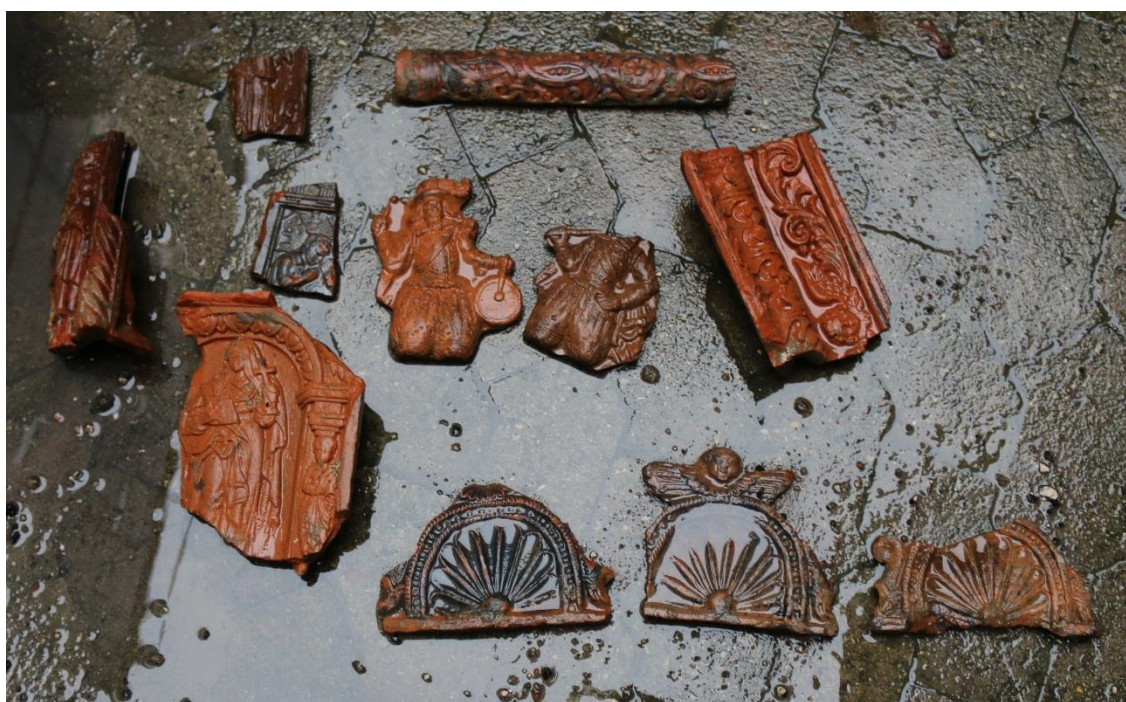
Figur 8: Tværsnit af brønden (ST), formentligt midt i den. Brønde er ikke usædvanlige at finde i København og er som regel mellem 1-1.5 meter brede på hver side. Træet i siderne er rådnet væk og har kun efterladt sig lidt formuldede spor. I øverste del af billedet ses et lerlag, der er funderingslaget (SD) der er lagt under bygningen, inden man byggede den op. Det afbryder brønden, der formentlig er fortsat endnu ca. 2 meter op til overfladen.

Brønden i sig selv må stamme fra tiden før 1728, da området på kortet, fig.4, er dækket af bebyggelse på det tidspunkt. På baggrund af fundene i brønden spekuleredes til at begynde med om brønden var kasseret og opfyldt med brændt materiale efter branden i 1728. Den fritlagte del af brønden var på 80 cm og en boreprøve i bunden af grøft (ZT1005) viste, at brønden fortsatte mindst én meter dybere ned, og allerede efter ca. 20 cm begyndte at være vandholdig, hvilket kan betyde at bevaringsforholdene en anelse længere nede i brønden måtte være rigtig gode, ikke mindst kan der være bevaret træ, hvilket ofte er tilfældet når man rammer vandspejlet i byen. Udgravningen af

brønden fortsatte dog ikke dybere, så dens bund kunne ikke erkendes. Brønden må oprindeligt have været mindst 3.80 meter dyb. Andre tilsvarende eksempler viser, at brønde i byen potentielt kan være hele 7-8 meter dybe¹.

5.3 Genstandsfund

Fundene i brønden som tidligere nævnt bestod af kakler, fliser, tegl, keramik og dertil lidt dyreknoget, heriblandt en kattekæbe og nogle skaller fra blåmuslinger. Overrepræsenterede var især kaklerne, som må anses som værende de mest interessante fund. Karakteristisk for kaklerne var, at de var meget velbevarede i forhold til hvordan man normalt finder dem ved udgravninger, visse var næsten komplette, og andre fragmenterede.

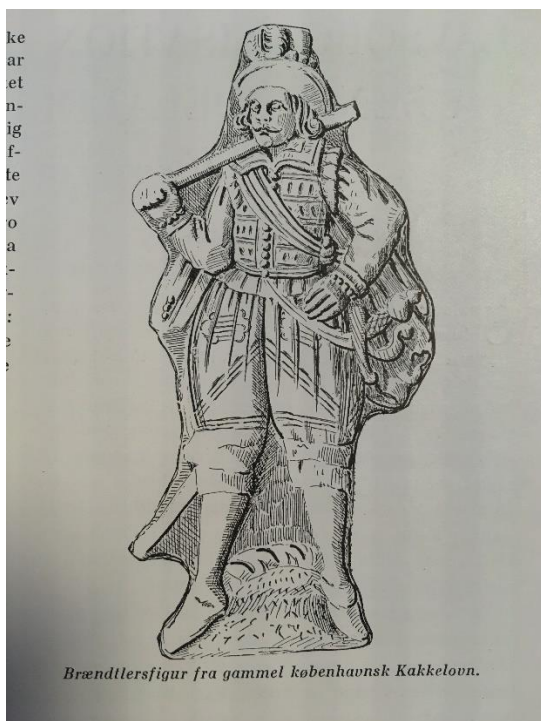
Figur 9: Udvalg af kakler fundet 09-12-2020. Der blev ikke fundet nogle glaserede kakler, men visse var farvede i en sort/metallisk farve, uden tvivl for at efterligne de jernovne der blev populære i 1600-tallet.

De mest iøjnefaldende kakler var figurer af landsknægte, som var datidens soldater og ofte bar meget prangende beklædning og våben. Landsknægtens tøj, som det ses på fig. 10, var stilmæssigt typisk for tiden omkring midten af 1500-tallet og frem til 1600-tallet. De to figurer var topkakler, der havde været placerede på den øverste del af kakkellovnen. De havde begge mistet deres ben, og den ene har mistet sin overdel. Hele topkakler er relativt usædvanlige i København, da de er ret skrøbelige og ofte er gået i stykker. Dertil kommer, at deres egentlige ophav er dårligt belyst, men ved en følgende granskning af tilsvarende fund, synes deres formål at fremstå mere tydeligt.

Figur 10: Nærbillede af to topkakler. Til højre X1 og til venstre X2. De forestiller begge landsknægte og især kaklen til højre var i særlig god tilstand. Den forestiller en trommeslager i typisk renaissance beklædning, med udposede bukser og hat.

Figur 11: Ældre kakkelfund fra København. Figuren er magen til den til venstre på fig. 10, og viser, hvordan den oprindelig har set ud. Figurkaklerne viser en serie af landsknægte med forskellig påklædning. De har formentlig inkluderet bøsseskytter, trommeslagere og andre munderinger af renæssancens soldater.

Figur 12. Til venstre en kakkel fundet i Køge i 2015 og til højre ses en top-kakkel som stammer fra en udgravning i 1904 ved Vartov i København. Kilder: Til venstre: Museum Sydøstdanmark. Til højre: ældre udgravningsprotokol fra Københavns Museum.

Fra en udgravning i Køge i 2015 stammer Landsknægtsmotivet i kaklen til venstre på fig. 11 er uden tvivl relateret til den i Skindergade, men den er placeret i en pladekakkel i stedet for som topkakkel. Da benene er bevarede kan man få et billede af, hvordan X1 på fig.10 oprindeligt har set ud. Topkaklen til højre har muligvis også manglet sine ben, da den blev fundet, men er ellers magen til X1. På fig.12 ses en kakkel fundet i Grimma, ikke langt fra Leipzig i Tyskland. Dens samme er udformet præcis som den fra Køge og dens motiv er endnu en landsknægt, der minder om dem fra Sjælland, men denne bærer et gevær. Kaklen er dateret umiddelbart til 1611 og det stemmer godt overens med den stil landsknægten er tilknyttet. De forskellige eksempler af landsknægt-kakler synes at have været relativt populære i samtiden og udgør formentlig en serie af kakler der benytter landsknægte som motiver. Deres produktionssted er formodentligt i Tyskland, hvor landsknægt-motiver ligesom i Danmark er meget populære i tiden 1550-1650, men deres præcise proveniens kan ikke afgøres her.

Figur 13: En kakkel fundet i Grimma, ikke langt fra Leipzig. Kaklen er i rammen magen til eksemplet fra Køge, på fig. 10. Farven på leret er dog væsentligt anderledes, hvilket nok skyldes at den er blevet produceret af lokalt ler, i en måske importeret matrice. Motivet af landsknægten er anderledes end dem fra Skindergade, men må helt afgjort have hørt til samme serie. På kaklens nederste del indgår et årstal, der kunne være 1611. Kilde: <https://sachsen.museum-digital.de/index.php?t=objekt&oges=447&navlang=de>.

De mange kakler fra brønden ST1001 er karakteristiske ved ikke at være grønglaserede som kakler typisk er i 1500-tallet. Da nogle er delvist sværtede, tyder det på, at kaklerne stammer fra tiden efter omkring 1600 med reminiscenser af ældre design. Formålet med at sværte kaklerne er, at de skal ligne de i tiltagende populære jernovne, der er sorte. De sortfarvede kakler er altså efterligninger af de jernkakler der bliver meget populære op i 1600-tallet og gradvist afløser de ældre kakkellovne, hvis storhedstid er indtil 1630 (Kristiansen 2008, 252). Kakkellovnenes levetid er dog forholdsvis lang, da de som statusobjekter er dyre og de var altid placerede i de fine stuer rundt omkring i byens huse, hvor de skulle være synlige.

Blandt topkaklerne fra ST1001 var også kakler fra de andre dele af en kakkellovn. Heriblandt var der gesimskakler, der har udgjort bund- og topkanter af ovnen, se fig. 13. Ved kakkellovnens hjørner har også været en

særlig type kakkelse, som ses på fig. 14. Det drejer sig om en hjørnekakke med motivet af Lucretia, en romersk kvinde der begik selvmord ved at stikke en kniv i sit hjerte. Lucretia var en populær person i renæssancen og kendes blandt andet fra et digt af William Shakespeare i 1594⁷.

Figur 14: Til venstre en hjørnekakke (X7), der forestiller sig den romerske, mytiske figur Lucretia. Til højre ses en hjørnekakke magen til, fundet i Adelgade omkring 1965 (Linde 1965, 16).

⁷ <https://denstoredanske.lex.dk/Lucretia>

Figur 15: Gesimskakkel i lavt fragmenteret tilstand.

En anden type kakkel der optræder, er såkaldte "ovnkroner" i form af halve rosetter, se fig.15. Fragmenter af denne kakkel-type er fundet i København før, blandt andet på KBM4332 Ny Østergade. Deres design er ikke udelukket benyttet til kakler, men stammer delvis fra arkitekturen. Bygninger i bindingsværk har ofte været udsmykkede med rosetter, skåret i træ, som det ses på fig.19 og typen repræsenterer dermed på fornem vis den almindelige mode i det tidlige 1600-tals danske købstæder. Fra Overgaden 19 i Odense er eksempelvis bevaret et godt eksempel⁸, se fig. 19. I København er i dag ikke bevaret nogle bindingsværksbygninger med denne type udsmykning, da næsten al 1600-tals bebyggelse er forsvundet ved brande og senere saneringer. Det er dog rimeligt at antage, at de har været repræsenterede, da typen af udsmykning ikke er unormal i andre danske købstæder i dag, fx Næstved, Ribe og Odense.

---

⁸ <https://www.kulturarv.dk/fbb/sagvis.pub?sag=2340169>

Figur 16: Tre ovnkroner i rosetdesign (X12). Foroven af hver, har været en kerub, der ofte findes på som udsmykning på andre kakler fra omkring 1600. På den højre kakkal kan sværtning tyde ses, men på de andre er den vag.

En meget normal kakkal-type der fremkom, er pladekalker med rudemønstre, se fig. 16. Typen optræder fra udgravninger overalt i København (Peter Linde, Topografisk arkiv) og de ældre fund er oftest grøn glaserede, hvorimod de her fundne eksemplarer var uglaserede med rester af sværtning. Typen lader ud fra en gennemgang af data, til at være usædvanlig i Tyskland, hvilket tyder på en hjemlig produktion. Udsmykningen er så kompliceret som på mange af de andre kalker, og der fandtes på udgravningen fragmenter fra flere eksemplarer.

Figur 17: Kakkelsement med rutemønster, formentlig hjemlig produktion.

De øvrige kakkelsement-fragmenter stammede fra blandede kakkelsement-typer og lå spredt i brøndens fyld. Visse fragmenter kunne sættes sammen, men det er uklart i hvilken forbindelse de er ødelagt. Da kun en mindre del af brønden blev udgravet er der utvivlsomt efterladt et væsentligt fundmateriale, så det fulde billede af materialet i brønden kan ikke erkendes.

Figur 18: Flere fragmenter af en kakkal, der delvis har kunnet samles. Sværtingen er meget tydelig og motivet lader til at være religiøst inspireret.

På et tidspunkt sker der en hændelse der forårsager, at en masse byggeaffald og kakler smides ud i en brønd, hvis brugstid af den ene eller anden grund ophørte. Brønde har aldrig været sjældne i København. I 1679 var der i byens gårde 487 brønde og 181 var ubrugelige (Nielsen 1889;499). I 1727 fandtes der 643 brønde og i samme periode graves 3-4 nye brønde i gennemsnit pr. år. Der fandtes derfor mange brønde, der skulle give vand til byens borgere. Af den grund finder man også med jævne mellemrum kasserede brønde rundt om i byen. Efter 1668 udstyres brøndene (i første omgang de offentlige brønde) med pumper (trævandrør), som også tillukkes med brædder. Dette skete, da folk smed affald i dem, og man kender endda til historier om hvordan folk smed spædbørn i brønde (Nørregård 1959;20, Bruun 1890;22ff). Ved siden af brønden (ST1001) fandtes en meget forvundet del af et trævandrør med en bronzerist (X25). Da bronzeristen var på ydersiden af

brønden, kan den måske tænkes at have ført vand ind eller ud til den, men i selve brønden var ingen spor af pumperør, der dog kan være taget op. Hvis brønden havde haft et pumperør, kunne dateringen nærliggende ligge efter 1668, men fundenes datering stemmer ikke overens med den teori. Alternativt kan et pumperør være ført hen til siden af brønden senere fra en ukendt vandledning. Dette er før set ved en brønd fra KBM4332 Ny Østergade.

Yderligere fund i brønden bestod af keramik, vingetagsten og fliser, men kakler var generelt dominerende. Rent typemæssigt var fliserne ornamenterede, blyglaserede og af en ret almindelig type, se fig. 19. Keramikken bestod af fragmenterede stjerpotter, dateret til omkring 1600-1650. En fod fra en stjerpotte syntes at ligne en hollandsk type.

Figur 19: Overgade 19 i Odense fra tiden efter 1570. Som det ses på midterste stovværk, er der rosetter skåret i træ, der til forveksling minder om ovnkronerne (X12). Kilde: Skærbillede fra Google Maps.

Figur 20: To fliser med rester af blyglasur (X16).

Figur 21: Stengods af enten Waldenburg- eller Langherwehe fra tiden 1300-1500 (X21).

Dateringen af brønden er ukendt, da ingen dendro-prøver kunne tages, men ved at sammenfatte fundene tyder en datering af fylden på tiden omkring 1590-1610. En kulstof-14-prøve fra den dybeste del af brøndens fyld, der nåedes med et 1 meter langt bor, giver en datering ved sigma 1 på 68.3%, hvor der er 48.6% sandsynlighed for en datering på mellem 1522 og 1575. Ved sigma 2 er sandsynligheden 95.4% og herunder er den største sandsynlighed med 67.2%) på en datering mellem 1495 og 1602. Den sidste datering på tiden inden 1602, der er den mest sandsynlige vil stemme relativt overens med fundmaterialet. I så fald vil brønden senest være fyldt op med affald omkring 1602. Den bredeste datering af trækullet fra den nedre del af brønden er 1495 til 1659. I det videste omfang kan man dog erkende, at brønden ikke er fyldt op efter branden i 1728, men formentlig i første halvdel af 1600-tallet. Langt den overvejende del af trækullet stammer fra bøg og der optræder en lang række andre arter, der er mindre repræsenterede. Dette viser at trækulslaget sandsynligvis repræsenterer blåaffald, i dette tilfælde muligvis affald fra brændingen af kakler eller måske fra det der er afbrændt i en kakkelovn. Hvis laget skulle have stammet fra bybranden 1728 eller tidligere brand, ville man forvente, at egetræ og fyrretræ ville dominere, da disse er de foretrukne træarter, der blev brugt i byggeri (se bilag 9.2, makrofossilprøver). Alt i alt er brændt materiale fra mange træarter, og det kan eventuelt vidne om en meget bred ramme for indsamling af brænde.

Opfyldet kan altså stamme fra et pottemagerværksted eller fra en kasseret, måske nedbrændt kakkelovn. Det er dog værd at bemærke, at det ville dreje sig om en kakkelovn, der havde haft en meget kort levetid. Kaklerne selv syntes også i meget god stand, når man ser på hvor lidt deres detaljer bærer præg af slid. Et pottemageri på stedet kendes ikke på området fra historiske kilder, men det kan ikke afvises, at der har ligget et på stedet eller i nærheden.

5.4 Særlige anlæg

I nordøst-delen ZT1002 var i profil SC1008 spor af kulturlag. De var bevaret i den del af baggården, der ikke var berørt af anlægsarbejdet. Det var her muligt at få et mindre indblik i de lag, der oprindelige må have dækket hele baggården. Nederst mod nedgravning SC1007 i sydøst kunne de nederste lag ses, hvorfra en jordprøve PM3 kunne udtages af SD1014, i godt 2 meters dybde, hvorefter kom undergrunden, se fig. 23. Lagdelingen i profil SC1008 findes på tegning 2. Profilen kunne på grund af omstændighederne på feltet ikke afrenses i særlig høj grad, men jordfylden skulle ikke berøres yderligere og vil fortsat være bevaret på stedet til fremtidige undersøgelser.

Figur 22: Nordligste del af ZT1002 hvor der var en grøft med gult sand fra et beton-anlæg. Under sandet ses lag SD1003, der havde karakter af et gammelt havelag. Det var homogent og humøst uden spor af gule tegl, hvilket kan datere det til 1600-tallet. Det var ikke muligt at oprense profilen SC1008 grundigt, pga. af en maskine i vejen og tidspres, men det var muligt at få en forståelse af lagdelingen. Det blev ikke yderligere berørt og er således interessant for fremtidig undersøgelse.

Figur 23: På billedet ses brokkelag SD1010 over den markerede blå linje. Det sorte lag, SD1003, kunne ikke afrenses godt på grund af sikkerheden, men det kunne erkendes på feltet, af det forløb ned til den orange linje.

Mod Skindergade 26's bagmur var en dyb grøft (SC1011) fyldt med brokker (SD1010). Det tolkes som en byggegrube der er gravet for at opføre det nuværende fundament fra 1812-13, der senere er fyldt op med byggeaffald, se fig. 23. Nedenunder var endnu en dyb grube (SC1007), der gik ned i undergrunden. Dens bund var 3.50 meter under overfladen og fyldt på med et leret lag (SD1006) hvori brokker indgik. Brønden, ST1001 var gravet ned i denne grube, der derfor må være ældre (end senest 1659, men måske snarere 1602). Laget indeholdt ikke umiddelbart gult tegl, hvilket peger på en datering før omkring 1620. Fra laget blev taget en jordprøve, PM6, der viste pollenrester fra viste Stor nælde (*Urtica dioica*), Hvidmelet gåsefod (*Chenopodium album*), Hylde (*Sambucus nigra*), sand/grus B, trækul (1*0,8) samt nogle enkelte fiskeben (se evt. bilag 1). Alle planterne var meget almindelige og findes generelt i bylag i det indre København, men de kan ikke sige noget om lagets ophav. En rimelig tolkning kan være, at det er en gammel lertagningsgrube, der senere er fyldt op. Ældre udgravninger længere nede af Skindergade, ved Gråbrødre Torv viser, at der i området var teglværk i middelalderen, så gruben kan være tilknyttet teglproduktionen i området, men der var ikke noget der decideret daterede opfyldningen til middelalderen. Alternativt er det nedgravningen til en kælder fra et af de huse der lå på

området før 1728. Nedgravningen synes at flugte parallelt med Skindergade og følger bredden af bygningen der lå på stedet før 1807.

Figur 24: Gruben SC1007, der til højre tydeligt skærer ned i undergrunden. I venstre retning er brønden og bagmuren til Skindergade 26. Billedet er taget fra modsatte side af det på fig. 22.

5.5 Lag fra middelalderen og datering fra vikingetiden.

I profil C1008 kunne en række kulturlag iagttages, der var forstyrret af de to nedgravninger. Det blev besluttet at forsøge at foretage en registrering af lagene i profilen, da de lod til at være intakte over undergrunden, som var 2 meter nede under baggårdsbelægningen. Forsøget blev besværliggjort af, at profilen fra bunden af ZT1005 var over 3 meter høj og derfor farlig at opholde sig ved, så profilen måtte afrensnes fra siden af felt ZT1002, men den position var heller ikke sikker, så arbejdet blev gjort fra afstand med en hakke, hvilket resulterede i en meget grov afrensning. På profilen var der et lag synligt over undergrunden bestående af sandet lerjord og ovenpå var et tyndt muldlag, SD1014, der med besvær kunne tages en prøve af. Desuden kunne der udtrækkes et stykke keramik, men på grund af omstændighederne var det lidt uklart om det kom fra muldlaget eller laget lige over, SD1004. Der blev fra jordprøven udtaget to kulstof-14-dateringer.

Den ene af prøveresultatet, der blevet taget fra planterester fra det sorte lag på fig.25 viste en datering ved sigma 1 på 68.3%, hvor der er 44.1% sandsynlighed for en datering på mellem 1324 og 1355. Ved sigma 2 er sandsynligheden 95.4% og herunder er den største sandsynlighed med

57.7% på en datering mellem 1306 og 1364, hvilket umiddelbart må ses som den mest sandsynlige datering. Det maksimale dateringsspænd er på mellem 1306 og 1424, men det ligger stadig indenfor overgangen mellem sen- og højmiddelalder. Det fundne skår fra en stentøjskande (x21) på fig. 21 bekræfter dateringen godt. Området har efter 1250 været bag byens middelalder vold og jordlaget kunne tyde på en tidlig benyttelse af arealet til bebyggelse.

Fra samme prøve kom en anden kulstof-14-datering fra noget trækul, der ved sigma 1 lå på 68.3%, herunder var der 51.3% sandsynlighed for en datering mellem 994 og 1045. Ved sigma 2 var sandsynligheden på 95.4% og herunder var der 57.0% chance for en datering til 992 til 1051 og 38.5% til 1080 til 1154. Det tyder med størst sikkerhed på en datering til den senere middelalder, hvilket ville påvise aktivitet i området fra vikingetiden. Den bredeste datering af prøven ligger indenfor spændet 992-1154, hvilket dog stadig indikerer aktivitet på stedet noget tid inden Absalons historisk beskrevne grundlæggelse af byen i 1167 og længe inden, volden omkring byen opførtes fra omk. 1200.

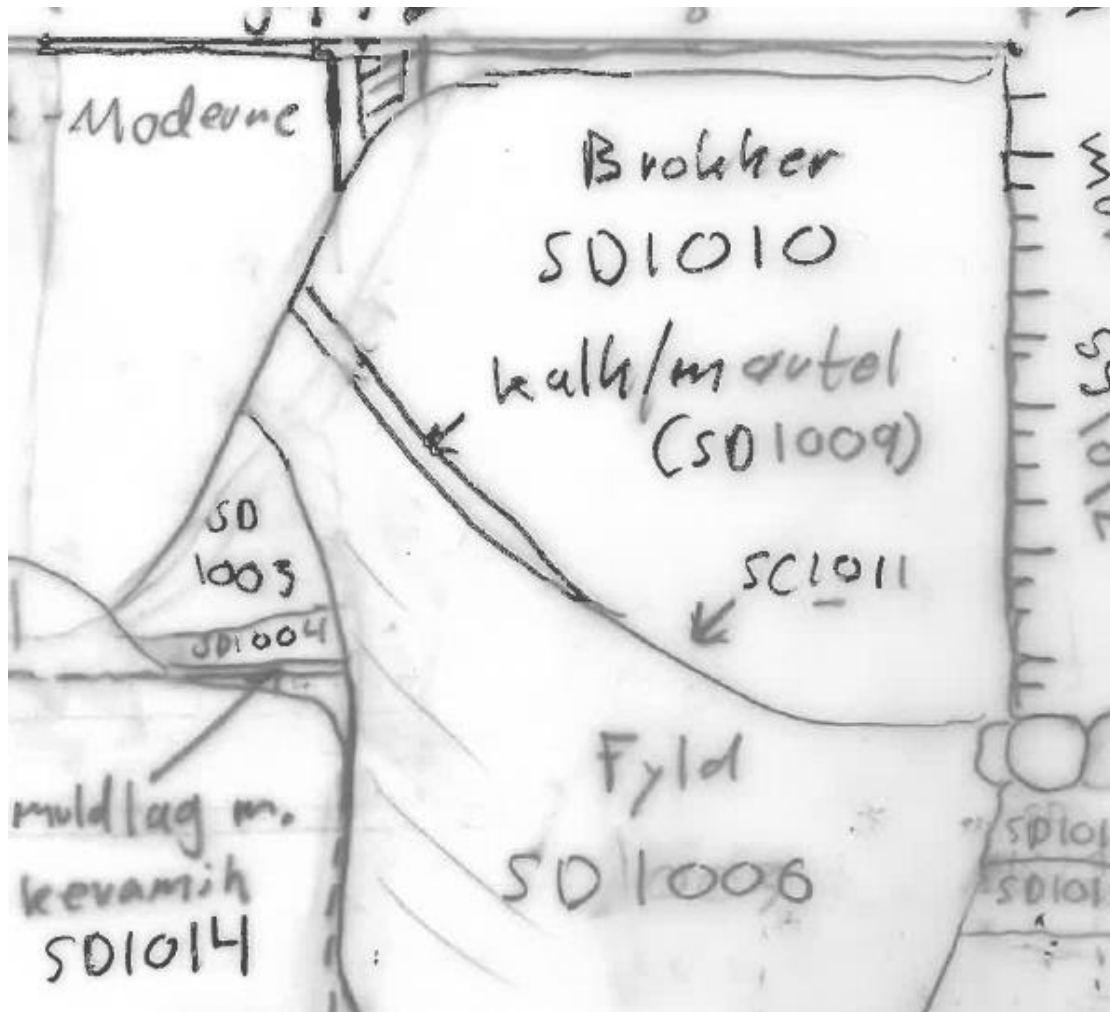
Bemærkelsesværdig ved de to dateringer er, at de ikke stemmer overens, men forklaring kan være, at der ved prøvetagningen er kommet jord med fra laget lige nedenunder, som det ses på fig. 25. Omstændighederne for prøvetagningen var som før nævnt meget dårlige, så fortolkningen af jordlagene må være den, at den brune muldstribe, lag SD1014, er et lag fra middelalderen og laget lige under, er et kulturlag fra den senere vikingetid, der ligger lige over undergrunden. Den oprindelige lagdeling i København, som den er registreret utallige steder af Ramsing og Rosenkjær i Topografiske Arkiv, nævner et muldlag over undergrunden, men dette muldlag, hvis det har eksisteret netop her, må være gravet væk allerede i sen vikingetid, og et aktivitetslag må være opstået. Det var senere været dækket af et fortørvet lag i middelalderen, hvori fandtes rester fra Læbeblomstfamilien (Laminaceae), Kiddike (*Raphanus raph.*), Pengeurt (*Thlaspi arvense*), Hvidmelet gåsefod (*Chenopodium album*), Almindelig fuglegræs (*Stellaria media*), Hyld (*Sambucus nigra*), Skræppe (*Rumex sp.*), Forkullet Korn (*Cerealia*) og Hassel (*Corylus avellana*). Det materiale der fandtes, stammer fra husholdningsaffald og planter der vokser på kulturpåvirket jord og minder om det generelle billede fra bylag i det indre København, men de kan ikke fortælle nærmere om funktion af anlæg.

Det kan altså ud fra prøverne siges med sikkerhed, at der har været aktivitet på området både i vikingetiden og middelalderen, men de nærmere omstændigheder for aktiviteten kræver en nærmere tilgang ved en fremtidig undersøgelse.

Figur 25: Nærbillede af prøvetagningsområdet. Til højre for den blå streg, er de to senere nedgravninger SC1011 og SC1007, og til venstre ses de intakte kulturlag, adskilt med streger. Den røde markering er lag SD1014, og laget lige under er med al sandsynlighed laget med materiale fra vikingetiden.

Figur 26: Tegning af lagdelingen fra området. Tegningen er relativt grov, da arkæologen måtte stå på afstand, for ikke at risikere at blive begravet hvis profilen skred, men anlæggene er trods det repræsenteret rimeligt.

6 Sammenfatning

Udgravningerne viste, at der på lokaliteten findes intakte kulturlag fra Københavns ældste tid og omfattende aktivitetslag fra renæssancen og tiden omkring Københavns bombardement i 1807. Fundet af intakte lag, der kan henføres til vikingetiden, er interessant, da de bevidner, at der for fremtiden kan findes anlæg i området der kan stamme fra byens tidligste perioder. Fundet af lag fra middelalderen understøtter den allerede kendte viden, at området har været aktivt benyttet fra 1300-tallet og frem og derfor må man forvente flere middelalderfund ved undersøgelser i fremtiden. De dybe kulturlag som i eksemplet med nedgravning hvori brønden fra renæssancen fandtes, kaster lys på lokalitetens udnyttelse som en del af renæssancens København med affald og opfyldning der hidrører beboelses og måske produktionsaktivitet i Christian D. IV's København. Fundene og prøverne understreger områdets potentiale for fund af kulturhistoriske levn, på trods af forskellige tiders forstyrrelser. Dette er uvurderligt for vigtigheden af fremtidige anlægsarbejder og den følgende arkæologiske indsats.

Området er fra tidligere gravninger bekendt som yderst interessant og Københavns Museum vil ved fremtidige anlægsarbejde i området som udgangspunkt anbefale en forundersøgelse (overvågning) af arbejdet.

7 Lister

7.1 Anlægsliste

Kontekstnavn	Beskrivelse	Dato	Initialer
SC1000	Profil med SD ST1001, altså brønden	11-12-2020	NFP
ST1001	Brønd - dårligt bevaret træ. Firkantet.	11-12-2020	NFP
ZT1002	Store felt der var udgravet i baggården da vi kom	11-12-2020	NFP
SD1003	Havelag fra ca. 1500-tallet	11-12-2020	NFP
SD1004	Lerlag - ikke nærmere undersøgt pga. sikkerhed	11-12-2020	NFP
ZT1005	Udgravningszone. Feltet i bunden af ZT1002 med brønden	11-12-2020	NFP
SD1006	Lag i nedgravningen SC1007	11-12-2020	NFP
SC1007	Cut til stor grube, måske til lertagning	11-12-2020	NFP
SD1009	Lag af kalk fra bygningen af nuv. Hus i 1812.	11-12-2020	NFP
SD1010	Brokkelaget i SC1011	11-12-2020	NFP
SC1011	Cut til byggegrube af nuv. Hus.	11-12-2020	NFP
SS1012	Grundmur til nuv. Hus i forskellige sten	11-12-2020	NFP
SD1013	Funderingslag af ler til nuv. Hus.	11-12-2020	NFP

SD1014	Lag over undergrunden fra middelalderen	11-12-2020	NFP
SS1015	Flere store kampesten der var gravet op. Muligt ældre fundament.	11-12-2020	NFP
SD1016	Fyldskifte/linse fra brønd	11-12-2020	NFP
SD1017	Fyldskifte/linse fra brønd	11-12-2020	NFP
SD1018	Sandlag over brønden	11-12-2020	NFP
SD1019	SD1013 blandet med SD1016	11-12-2020	NFP
SD1020	Fyldskifte/linse fra brønd	11-12-2020	NFP
SD1021	Fyldskifte/linse fra brønd	11-12-2020	NFP
SD1022	Fyldskifte/linse fra brønd	11-12-2020	NFP
SD1023	Fyldskifte/linse fra brønd	11-12-2020	NFP
SD1024	Fyldskifte/linse fra brønd	11-12-2020	NFP
SD1025	Fyldskifte/linse fra brønd	11-12-2020	NFP
SD1026	Fyldskifte/linse fra brønd	11-12-2020	NFP
SD1027	Fyldskifte/linse fra brønd	11-12-2020	NFP
SD1028	Fyldskifte/linse fra brønd	11-12-2020	NFP
SD1029	Fyldskifte/linse fra brønd	11-12-2020	NFP
SD1030	Fyldskifte/linse fra brønd	11-12-2020	NFP
SD1031	Fyldskifte/linse fra brønd	11-12-2020	NFP
SD1032	Fyldskifte/linse fra brønd	11-12-2020	NFP
SD1033	Fyldskifte/linse fra brønd	11-12-2020	NFP
SD1034	Fyldskifte/linse fra brønd - dybeste sted, 1.7 m nede	11-12-2020	NFP
SD1035	Fyld fra brønd - taget vilkårligt uden lagdeling	09-12-2020	NFP

7.2 Tegningsliste

Tegning	Beskrivelse	Dato og initialer	Størrelsesforhold.
T 1	Profiltegning af brønd og omgivende lag	NFP 11-12-2020	1_10
T 2	Grundplan af felt i baggård og profil	NFP 11-12-2020	1_100

7.3 Prøveliste

Prøvenr.	Prøvetype	Initialer	Dato	Undersøgt?	Resultater
PM1	Jordprøve SD1035	NFP	09.12.2020	Kasseret	
PM2	Jordprøve SD1024	NFP	11.12.2020	Kasseret	
PM3	Jordprøve SD1014 Middelalderlag	NFP	11.12.2020	ja	Læbeblomstfamilien (Laminaceae) x, Kiddike (Raphanus raph.) x, Pengeurt (Thlaspi arvense) x, Hvidmelet gåsefod (Chenopodium album) xx, Almindelig fuglegræs (Stellaria

					media) x, Hylde (Sambucus nigra) x, Skræppe (Rumex sp.) x, frø x, Forkullet Korn (Cerealia) x, Hassel (Corylus avellana) x, plantemateriale A, trækul (0,7*0,3) A/B, ved-fragm. B
PM4	Jordprøve SD1021	NFP	11.12.2020	Kasseret	
PM5	Jordprøve SD1026	NFP	11.12.2020	ja	trækulsprøve
PM6	Jordprøve SD1006 Grøft	NFP	11.12.2020	ja	Stor nælde (Urtica dioica)x, Hvidmelet gåsefod (Chenopodium album) x, Hylde (Sambucus nigra) x, sand/grus B, trækul(1*0,8) A
PM7	Jordprøve SD1031	NFP	11.12.2020	Kasseret	
PM8	Jordprøve SD1034	NFP	11.12.2020	ja	Hylde (Sambucus nigra) x, trækul (1*0,7) A
PM9	Jordprøve SD1033	NFP	11.12.2020	Kasseret	

7.4 Fundnumre (X)

Fundnr.	Type	Undertype	Fragmenter	Kontekst	Beskrivelse	Datering
X1	Kakkel	Topkakkel	1	SD1035	Topkakkel udformet som landsknægt med trommer.	1600-1650
X2	Kakkel	Topkakkel	1	SD1035	Topkakkel udformet som landsknægt, mangler hovedet.	1600-1650
X3	Kakkel	Gesimskakkel	2	SD1035	Gesimskakkel med slyngmønster og engel	1600-1650
X4	Kakkel	Gesimskakkel	2	SD1035	Gesimskakkel med slyngmønster	1600-1650
X5	Kakkel	Pladekakkel	2	SD1035	Kakkel, med rudemønster, kakkeltype meget typisk for København	1600-1650
X6	Kakkel	Pladekakkel	2	SD1035	Kakkel med kvindelig helgensfigur	1600-1650
X7	Kakkel	Hjørnekakkel	1	SD1035	Hjørnekakkel med kvindelig helgensfigur, Lucretia	Omkring 1600

X8	Kakkel	Pladekakkel	8	SD1035	Diverse fragmenter af pladekakler	1600-1650
X9	Kakkel	Pladekakkel	4	SD1035	Sortsværtede fragmenter fra én kakkel. Synes at have haft religiøst motiv.	Lignende kakkel fra Hirschholm Slot dateret til 1577
X10	Kakkel	Hjørnekakkel	3	SD1035	Sortsværtede hjørnekakler af tynd type med slyngmønster. Samme type ses på jernovne fra samtiden, men disse er af rødgods. Det er nok fragmenter fra 3 forskellige originaler	1630-1670
X11	Kakkel	Gesimskakkel	4	SD1035	Gesimskakkel med slyngmøster og engel	1600-1650
X12	Kakkel	Ovnkrone	4	SD1035	3 næsten komplette topkakler fra samme støbeform med engel på toppen og noget der ligner en solopgang på.	1600-1650
X13	Kakkel	Hjørnepladekakkel	3	SD1035	Næsten hel, sortsværtet kakkel med rudemønter og slyng på.	1610-1650
X14	Kakkel	Pladekakkel	7	SD1035	Kakkel med Kvindelige, fragmenterede figurer på.	1600-1650
X15	Kakkel	Nok gesimskakkel	1	SD1035	Fragment med enhjørning på	1600-1660
X16	Flise	Gulvflise	2	SD1035	2 Komplette gulvfliser, Gul/grøn glasur på	1550-1750
X17	Keramik	Stjertpote	8	SD1035	Nok import fra Holland. Stjertpote, randen er lodret/lettere udføende. Ses på benene, der er små og fede.	1600-1650
X18	Keramik	Stjertpote	4	SD1035	Nok import fra Holland? Stjertpote, det ses på benene, der er små og fede.	1600-1650
X19	Keramik	Potte	1	SD1035	Potte, med riller	?
X20	Keramik	Jydepotte	1	SD1035	Jydepotte-fragment	1600-1700
X21	Keramik	Stengods	1	SD1014	Fragment af stengodskande, måske	1300-1500

					waldenburg fra 1400-tallet.	
X22	Metal	Kobberlegering	1	SD1035	Mindre beslag, måske til bog	1500-1700
X23	glas	Rudeglas	3	SD1035	Fragmenter af rudeglas	1400-1728
X24	Metal	Søm	1	SD1035	Søm	?
X25	Metal	Kobberlegering	2	SD1006	Plade, med huller til trævandrør, der var helt opløst.	1650-1850
X26	Sten	Skifferplade	1	SD1035	Skifferplade med hul i	?
X27	Mursten	Flensborgsten	1	SD1035	Flensborgsten	1620-1700

7.5 Fotoliste

Foto Nr.	Beskrivelse	Set fra	Navn	Dato
1	Foto fra da gravningen blev observeret - se den fjernede kulturjord	NØ	NFP	01-12-2020
2	Kakkel patrice		NFP	09-12-2020
3	Feltet, da gravningen blev stoppet	NØ	NFP	09-12-2020
7675-7676	Brønden da den blev set først.	NV	NFP	09-12-2020
7678-7679	Samme, set oppe fra	NV	NFP	09-12-2020
7680-7686	Samme, set oppe fra	N	NFP	09-12-2020
7687-7704	Brønden efter oprensning i forskelligt lys. Grimme eksempler slettet	NV	NFP	09-12-2020
7705-7706	Brønden i oprenset tilstand	N	NFP	09-12-2020
7707-7716	Grøften fyldes op. Se murværket og brokkelaget for enden af grøften	V	NFP	09-12-2020
7718	Murværket der ligger ovenpå brønden - og dermed buer nedad.	NV	NFP	09-12-2020
4	Feltet, da gravningen blev stoppet	NØ	NFP	09-12-2020
5	Feltet, da gravningen blev stoppet	NØ	NFP	09-12-2020
.0036	Feltsituation før genudgravningen	NØ	Tina	10-12-2020
.0037	samme	NØ	Tina	10-12-2020
.0038	Arkæolog Nikolai i en grusbunke	NV	Tina	10-12-2020
.0039	Modsatte side af felt, under trappen og sandlag er et lerlag, 1400-1500	S	Tina	10-12-2020
7728-7731	Brønden i nedgravningen	NV	NFP	11-12-2020
7732-7735	Nedgravningen og brønden	V	NFP	11-12-2020
7736-7738	Brønden og nedgravningen set oppefra	NV	NFP	11-12-2020
7739-7751	Brønden set i profil nede i nedgravningen samt muren ovenover	NV	NFP	11-12-2020
7752-7755	Profilen af nedgravningen SC1007 mod SV. Undergrund mod NV	NØ	NFP	11-12-2020
7756	Samme set fra Ø. Til højre en plamage af gruben der ikke er gravet væk	Ø	NFP	11-12-2020
7757-7761	Cuttet og en plamage	SØ	NFP	11-12-2020
7762	SD1010 og nedgravning SC1011 til samme. I Bunden gruben SC1007	SV	NFP	11-12-2020
7763-7775	SC1011 der skærer ældre lag her i blandt middelalderlaget SD1014	SV	NFP	11-12-2020
7776-7778	Boreprøven - 1 meter nede efter flere forsøg hvor hårdt materiale ramtes	NV	NFP	11-12-2020

7779-7781	Første boreprøve. Herfra toges ikke prøver	x	NFP	11-12-2020
7782-7783	Anden boreprøve, herfra toges prøver.	x	NFP	11-12-2020
7784-7787	Nordligste del af ZT1002. Profil mod Ø og lag SD1003	Ø	NFP	11-12-2020
7788-7789	Sydlig del af ZT1002. Her ses cuttet til byggegruben og moderne rør og nyt grus	S	NFP	11-12-2020
7790-7793	Kakler, før og efter vask.	x	NFP	11-12-2020
Mobilbillede	Dybe felt med brønd, set oppefra. Situation efter genudgravningen.	Ø	NFP	11-12-2020

8 Litteratur

Bork-Pedersen, K. 2016. KNV00287-01 Jernbanegade til Rådhuset i Køge, Beretning for arkæologisk overvågning og udgravning på Jernbanegade til Rådhuset i Køge, 25.08.2016. Museum Sydøstdanmark.

Bruun, C. 1890. *København. En illustreret Skildring af dens Historie, Mindesmærker og Institution.* Thiele, København. (Findes på eremit.dk)

Gorm, B. 1980. *Gamle ovne i Danmark.* Kreditforeningen Danmarks skriftserie om bygningskultur.

Kristiansen, O. 2008. Kakkelproduktion i Danmarks middelalder og renæssance, KUML, Årbog for Jysk Arkæologisk Selskab, Aarhus Universitetsforlag.

Linde, P. 1965. *Adelgade og Borgergade,* København, Myrdahls Bogtrykkeri A/S. København.

Matthiessen, H. 1924. *Københavnske Gader 1728-95.* M.P Madsens Boghandel, København.

Nielsen, O. 1889. *Kjøbenhavn i Aarene 1660-1699. Kjøbenhavns Historie og Beskrivelse,* 5. C.E.F. Gad. Kjøbenhavn.

Nørregård, G. 1959. *Københavns vandforsyningshistorie –* J. Jørgensen & Co Bogtrykkeri, København.

Stadsarkivet. Ejendomsvurderinger. Syns- og taksationsforretninger over fast ejendom.

Topografisk arkiv, Københavns Museum.

Winding, K. Udat. *København – Dagliglivet i København – mellem 1400 og 1600.*

8.1 Links

<https://www.kulturarv.dk/fbb/sagvis.pub?sag=2340169> 05-10-2021

9 Bilag

9.1 Kulstof-14 prøver

9.2 Makrofossilprøver

ⁱ Topografiske Arkiv, Københavns Museum.